

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911.3:332.1(477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2025.80.34-44>

Мигалюк Роман Васильович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕГІОНАЛЬНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Мета дослідження – аналіз суспільно-географічних підходів до регіонального відновлення на основі узагальнення світового досвіду та визначення українських перспектив. Серед завдань — визначення теоретико-методичних засад, характеристика ключових моделей відновлення у світовій практиці та формулювання пропозицій щодо удосконалення регіональної політики в Україні.

Методика дослідження. Дослідження ґрунтується на суспільно-географічному підході, що поєднує просторовий аналіз з вивченням соціальних процесів. Використано аналітичний desk-study та порівняльний метод для аналізу міжнародних кейсів. Теоретичною основою слугували принципи відновлення території, включаючи людиноцентризм, системність, сталий розвиток та мультисуб'єктність. Аналіз охоплює центральний, регіональний і локальний рівні управління.

Результати. Проаналізовано світові моделі, які демонструють важливість довгострокових інституційних реформ та соціальної інтеграції, а також ризики фрагментарності та олігархізації. Встановлено, що відновлення України вже триває «під час війни», а громади виступають його драйверами. Виявлено ключові виклики: демографічна криза, відсутність єдиної національної стратегії та донорська залежність. Запропоновано розробку Національної просторової стратегії відновлення з чіткою типологією територій (прифронтові, деокуповані, умовно безпечні) для уникнення фрагментарності.

Наукова новизна полягає у суспільно-географічній інтерналізації підходів до відбудови, зокрема у розробці просторово-функціонального інструменту – типології громад за рівнем руйнувань і безпекових умов. Акцентовано на необхідності комплексної соціокультурної політики та операціоналізації Green Recovery у просторовому плануванні.

Практична значимість полягає у формуванні пропозицій для удосконалення регіональної політики відновлення, спрямованих на ефективне багаторівневе управління та цільове спрямування ресурсів. Рекомендовано запровадити GIS-системи та відкриті дані для картування потреб і прозорого моніторингу, а також посилити спроможність місцевих громад (навчання, фінансова автономія).

Ключові слова: регіональне відновлення, суспільно-географічні підходи, просторова стратегія, світовий досвід, деокуповані території, модернізація.

UDC 911.3:332.1(477)

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2025.80.34-44>

Myhaliuk Roman

Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine

SOCIO-GEOGRAPHICAL APPROACHES TO REGIONAL RECOVERY: GLOBAL EXPERIENCE AND UKRAINIAN PERSPECTIVES

Purpose of the study. The purpose of the study is to analyze socio-geographical approaches to regional recovery based on the generalization of global experience and the assessment of Ukrainian perspectives. The objectives include defining the theoretical and methodological foundations of the approach, characterizing key models of recovery in world practice, and formulating proposals for improving regional policy in Ukraine.

Methodology. The research is based on a socio-geographical approach that combines spatial analysis with the study of social processes. An analytical desk study and comparative method were applied to examine international cases. The theoretical basis included principles of territorial recovery such as human-centeredness, system approach, sustainable development, and multi-actor involvement. The analysis covers central, regional, and local levels of governance.

Results. Global models demonstrate the importance of long-term institutional reforms and social integration (Rwanda, Croatia), as well as the risks of fragmentation and oligarchization. It was found that Ukraine's recovery has already started “during the war,” with local communities acting as its main drivers. Key challenges include demographic crisis, lack of a unified national strategy, and donor dependency. The study proposes the development of a National Spatial Recovery Strategy with a clear typology of territories (frontline, de-occupied, conditionally safe) to avoid fragmentation.

Scientific novelty. The novelty lies in the socio-geographical internalization of recovery approaches, particularly in the development of a spatial-functional tool — the typology of communities based on the level of destruction and security conditions. Emphasis is placed on the need for a comprehensive socio-cultural policy and the operationalization of Green Recovery in spatial planning.

Practical significance. The practical value consists in shaping proposals for improving regional recovery policy aimed at effective multi-level governance and targeted allocation of resources. It is recommended to implement GIS systems and open data for mapping needs and transparent monitoring, as well as to strengthen the capacity of local communities (training, financial autonomy).

Keywords: regional recovery, socio-geographical approaches, spatial strategy, global experience, de-occupied territories, modernization.

Постановка проблеми. Сучасний світ дедалі частіше стикається з кризовими явищами, що мають просторово-часовий вимір і безпосередньо впливають на розвиток територіальних спільнот. Военні конфлікти, природні катастрофи, екологічні катаклізми, енергетичні кризи, економічні й соціальні потрясіння стають чинниками, які зумовлюють необхідність формування нових підходів до відновлення регіонів. У центрі уваги опиняються питання збереження людського капіталу, забезпечення функціонування соціальної інфраструктури, підтримки місцевої економіки, збереження довкілля та формування нових соціально-просторових моделей.

В умовах повномасштабної війни в Україні проблема відновлення регіонів набула особливого значення. Масштабні руйнування, спричинені агресією російської федерації, призвели до деформації демографічної структури, втрати інфраструктури та соціально-економічних ресурсів. Разом з тим, українські громади виявили високий рівень стійкості, активності та здатності до самоорганізації. Це відкриває можливості для розробки суспільно-географічних підходів до відновлення, що інтегрують світовий досвід і враховують українські реалії.

Актуальність теми дослідження. Проблематика регіонального відновлення активно обговорюється в науковій літературі, однак унікальні виклики, пов'язані з війною в Україні, потребують нової наукової рефлексії. Актуальність теми визначається низкою факторів:

- *Масштабність руйнувань:* знищені житлові масиви, пошкоджена енергетична й транспортна інфраструктура, деградоване довкілля.
- *Демографічні трансформації:* вимушена міграція, депопуляція деокупованих територій, деформація вікової та статевої структури.
- *Міжнародний вимір:* Україна отримує значну підтримку від донорів, що зумовлює необхідність координації локальних і глобальних підходів.
- *Перспектива європейської інтеграції:* процес відновлення повинен відповідати принципам сталого розвитку та “зеленого курсу” ЄС.
- *Суспільно-географічна специфіка:* відновлення має просторовий вимір, адже руйнування й втрати розподілені нерівномірно та потребують диференційованих підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд сучасної наукової та аналітичної літератури свідчить, що проблематика регіонального відновлення в Україні швидко інституціоналізується на перетині державного управління, регіональної політики, урбаністики та суспільної географії. Водночас у центрі уваги дослідників — мультиакторність процесів (держава, громади, донори, громадянське суспільство), територіальна диференціація наслідків війни та потреба у просторово чутливих моделях відбудови.

В статті «Просторові та суспільні виклики відновлення деокупованих територій Херсонщини» (Мальчикова, Пилипенко, Остапенко, 2025) запропоновано нову концептуалізацію втрат людського потенціалу та змін соціально-просторової структури територій. Показано, що деокуповані громади стають лабораторією для аналізу постконфліктних трансформацій. Важливий внесок у дискусію щодо зміни категорій населених пунктів (згідно з новим законом про АТУ) та загрози знелюднення. Стосовно методології варто відмітити: використано case-study (17 правобережних громад Херсонщини), проведено анкетування та польовий збір даних у 225 населених пунктах, застосовано тематичний аналіз для виокремлення ключових викликів. Цей підхід є типовим для суспільної географії, де поєднується просторовий аналіз з вивченням соціальних процесів. Дослідження вписується в сучасний дискурс просторового та суспільного розвитку в умовах війни. Воно акцентує, що відновлення вже відбувається паралельно з бойовими діями, а тому необхідний комплексний підхід до реконструкції, який враховує: демографічні зміни, втрати людського капіталу, нову просторову організацію населених пунктів, виклики економічної та соціальної відбудови.

Дослідження (Захарченко, 2022) показують, що після початку повномасштабної війни Україна зіткнулася з безпрецедентними соціально-економічними та гуманітарними викликами. Автори підкреслюють значні втрати у промисловості, аграрному секторі, транспорті та

інфраструктурі, що зумовлює потребу в комплексних стратегіях відновлення. У центрі уваги опинилися питання підтримки внутрішньо переміщених осіб, створення робочих місць і відбудови критичних сфер життєзабезпечення. Водночас автори відзначають перспективи інтеграції у європейський простір через застосування принципів сталого розвитку та міжнародної допомоги. Таким чином, ключовими напрямками відновлення виступають соціальна стабілізація, модернізація економіки та поглиблення євроінтеграційних процесів.

Аналіз статті (Підоричева, 2023) показує, що відбудова України повинна ґрунтуватися на принципі «build back better», який передбачає не просте відновлення, а модернізацію економіки, інфраструктури та соціальних систем на основі сталого розвитку. Автор підкреслює необхідність переходу від сировинної моделі до інноваційно-орієнтованої, де рушієм виступають локальні інноваційні спільноти. Вони здатні генерувати нові рішення для економічної та соціальної реабілітації, екологічної стійкості та культурного відродження територій. При цьому ключовими умовами ефективності є відкритість державного управління, підтримка підприємництва та самоорганізації громад. Таким чином, інноваційні спільноти розглядаються як стратегічний ресурс, що може забезпечити довгострокову стійкість і розвиток постраждалих регіонів.

Автори статті (Ткачук, Третяк Ю. 2022) акцентують увагу на те, що війна вже сьогодні змушує розглядати реконструкцію не як відтермінований проєкт, а як невід'ємну частину національної стратегії, навіть до завершення бойових дій. Пропонується класифікація уражених територій за ступенем руйнувань і демографічними втратами як основа для диференційованих підходів до відновлення. Серед ключових пріоритетів називаються відновлення логістики між ключовими містами, модернізація інфраструктури (мости, дороги, аеропорти) та розвиток локального будівництва з мобільних технологій. Автори закликають не створювати нових законодавчих рамок «під відновлення», а використовувати і адаптувати вже існуючі стратегії розвитку регіонів із врахуванням нових воєнних реалій.

В дослідженнях (Гібадуллін, Дунаєв, 2023) розглядається проблема промислового відновлення регіонів України в умовах війни та повоєнного періоду. Автор підкреслює, що відбудова має комплексний характер, включаючи економічні, соціальні, екологічні й політичні аспекти, і розглядається як антикризовий проєкт. Особлива увага приділяється ролі державної політики та проєктного менеджменту, які мають забезпечувати ефективне планування, координацію та реалізацію відновлювальних програм. Висновки статті зводяться до того, що успішність відновлення залежить від узгоджених дій уряду, бізнесу, міжнародних партнерів і місцевих громад, а також від залучення інноваційних технологій і підготовки кадрів. Для практичної реалізації системи промислового відновлення в умовах воєнного стану пропонується скористатися методологією smart-спеціалізації (розумної чи інтелектуальної спеціалізації), адаптувавши її до викликів сьогодення, оскільки вона здатна органічно поєднати підходи проєктного, кризового та ризик-менеджменту. Загалом дослідження наголошує на необхідності системного та довгострокового підходу, що поєднує кризовий, антикризовий і ризик-менеджмент у єдину модель регіонального розвитку.

Матеріали (Гібадуллін, Косенко, 2023) присвячені теоретичним та аналітичним аспектам формування сталої системи промислового і кадрового відновлення в українських регіонах у період дії воєнного стану. Метою досліджень є наукове та аналітичне обґрунтування методико-теоретичної основи та понятійного апарату, оскільки наразі фіксуються певні термінологічні та наукові «прогалини» у принципах організації відновлення. Промислове відновлення концептуалізується як складна відкрита система та антикризовий проєкт, для практичної реалізації якого пропонується скористатися адаптованою методологією smart-спеціалізації (розумної чи інтелектуальної спеціалізації). Аналіз динаміки економіки виявив, що найбільш адаптованими до викликів війни стали невеликі регіональні підприємства переробної промисловості (зокрема, харчової та будівельних матеріалів), які є «точками зростання» та внутрішнім резервом завдяки орієнтації на внутрішній попит і скороченню логістичних ланцюгів. Ключовий стратегічний вектор відновлення передбачає глибоку трансформацію економічної моделі — перехід від аграрно-сировинного типу до індустріально-інноваційного, з акцентом на збільшення глибини переробки сировини та впровадження принципів «Індустрії 4.0»

Наукова стаття (Калашнікова, 2024) присвячена дослідженню розвитку теорії економічної резильєнтності регіональних та міських систем, що набула актуальності після світової фінансової кризи 2008 року та на тлі викликів, зокрема, через війну в Україні. У статті аналізуються базові

теоретичні підходи до розуміння резильєнтності, включаючи інженерний, екологічний та еволюційний, а також суперечності щодо її кінцевої мети — чи це повернення до рівноваги, чи безперервна адаптація. Авторка виокремлює адаптивний підхід як найбільш адекватний, оскільки він розглядає резильєнтність як багатовимірну властивість, що охоплює спротив, відновлення та здатність економічної структури до адаптації.

В статті (Горохова, Фірстенко, Чопик та ін., 2024) аналізує стратегії післявоєнного економічного відновлення України в контексті Цілей сталого розвитку (SDGs). Автори підкреслюють, що попри амбітний План відновлення, представлений у Лугано, його реалізація ускладнена техніко-технологічним відставанням, інституційними проблемами й корупцією. Аналіз виявляє суперечності між задекларованими цілями (зелене зростання, інноваційна економіка, соціальна інклюзія) та реальними викликами — занепад промисловості, залежність від іноземних інвестицій, демографічна криза через міграцію й внутрішнє переміщення. Окремо наголошено на потребі міжнародної координації та створення агентства на зразок «плану Маршалла» для України. Водночас позитивним сигналом є стійкість національної економіки й відновлення окремих секторів у 2023 році.

У статті Семенко, Гаврилюк, Соломіцький та ін., 2025) запропоновано системну модель поетапного повоєнного відновлення України, що інтегрує економічні, військові та політичні заходи. Автори виділяють три етапи: підготовчий (перехід від воєнного стану до відбудови), відновлювальний (реконструкція інфраструктури й стабілізація безпеки) та перехідний (досягнення самостійності держави без значної зовнішньої підтримки). Кожен напрям (економіка, безпека, політика) включає основні й другорядні заходи, що дозволяють мінімізувати ризики та забезпечити стійкість. Дослідження наголошує, що відновлення має відбуватися на принципах стійкості, інклюзивності й безпеки, із залученням міжнародної допомоги та громадянського суспільства. Таким чином, робота формує цілісну концепцію поєднання короткострокових рішень («швидкі перемоги») з довгостроковими структурними трансформаціями.

Метою цієї наукової роботи (Шведа Зіялик, Джиджора та ін., 2024) є розробка комплексної стратегії післявоєнної відбудови та розвитку українських громад. У дослідженні використовувався комплекс методів пізнання, зокрема порівняльний, історико-генетичний, структурно-функціональний, правовий аналіз, прогнозування, аналіз статистичних даних та інституційний метод. Результатами дослідження є розкриття генези повноважень органів місцевого самоврядування в Україні, виявлення переваг та недоліків децентралізації, оцінка поточного стану громад, а також вивчення грантових можливостей для територій в умовах війни. Автори пропонують, що післявоєнна стратегія розвитку громад має зосереджуватися на зміцненні фінансової незалежності (шляхом розширення місцевих податкових прав), підтримці малого та середнього бізнесу, а також посиленні участі громадськості у прийнятті рішень щодо післявоєнної відбудови.

Наукова стаття (Олійник, Чижевський, 2024) присвячена визначенню ключових підходів і етапів збереження культурної спадщини в умовах післявоєнної відбудови України. Актуальність дослідження зумовлена тим, що внаслідок повномасштабної російської збройної агресії було пошкоджено або знищено 872 об'єкти культурної спадщини (станом на кінець 2023 року), що розцінюється як збиток спадщині всього людства. Дослідження використовує аналіз міжнародного досвіду повоєнного відновлення та ґрунтується на поєднанні принципів наукової реставрації, засад сталого розвитку та створення національної ідентичності. Запропонована стратегія відновлення охоплює такі основні етапи, як ретельна оцінка (включно зі структурним аналізом) і документування збитків (зокрема, використання 3D-сканування), оцінка цінності об'єкта та визначення пріоритетів, а також розробка стратегій збереження. Центральним у цій ідеї відновлення є непохитна повага до культурного значення, дотримання принципу мінімального втручання, інклюзивне залучення місцевих громад, використання традиційних технік та матеріалів, що забезпечує тонкий баланс між збереженням автентичності та необхідністю реконструкції.

Висвітлює в статті (Маруняк, Палеха, Криштоп, 2022.) системне бачення засад розвитку територій у повоєнний період. З огляду на євроінтеграцію, центральним документом, який має визначати стратегію просторового розвитку та концептуальні вирішення раціонального використання території, є Генеральна схема планування території України. Ключові напрями оновлення цієї Схеми включають інтеграцію у Європейський планувальний простір, зміну системи енергозабезпечення на користь відновлюваних джерел, оптимізацію економічного комплексу та

врахування міграційних процесів. На місцевому рівні особлива увага приділяється Комплексним програмам відновлення, які можуть розроблятися для територіальних громад, постраждалих від агресії або тих, що приймають значну кількість внутрішньо переміщених осіб, з метою прискореного визначення пріоритетів відбудови. Загалом, відбудова повинна ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, інтеграції з європейськими практиками (поліцентризм, територіальна згуртованість) та забезпеченні балансу між темпами відновлення і якістю планувальних рішень.

Ґрунтуючись на аналізі історичних, географічних і політичних трансформацій у Східній Європі з праці (Снайдер, 2003), можна виділити ключові суспільно-географічні уроки та перспективи, які є критично важливими для українського повоєнного відновлення: 1. *Територіальна ідентичність та гомогенізація*: сучасні національні держави в регіоні (Польща, Литва, Україна) досягли відносно *етнічної гомогенності* внаслідок катастрофічних подій 1940-х років, таких як Голокост і післявоєнні депортації (наприклад, переселення поляків та українців 1944–1947 років та Операція "Вісла" 1947 року). Це створило нові географічні реалії та "безпроблемну Західну Україну" з регіонів, які раніше були розділені імперськими кордонами (Галичина і Волинь), що підкреслює, що відновлення завжди відбувається на тлі зміненого культурно-географічного ландшафту. 2. *Роль міст як центрів національного відродження* полягає в тому, що успіх національного оновлення значною мірою залежить від урбанізації та формування національної ідентичності міського середовища, адже багато історичних міст були мультикультурними (наприклад, Вільнюс/Wilno). Літуанізація Вільнюса під радянською владою (після ліквідації єврейської та польської культури) стала прикладом того, як сільське населення, мігруючи до столиці, перетворює місто на "міську націю", де національна мова вперше набуває статусу. Це вказує на те, що українське регіональне відновлення вимагатиме цілеспрямованої політики щодо міграції та культурної інтеграції внутрішньо переміщених осіб. 3. *Стратегічна роль міжнародного співробітництва та кордонів*: Польська "велика стратегія" після 1989 року, визнавши кордони, встановлені після Другої світової війни, та підтримавши незалежність Литви, Білорусі та України, забезпечила регіональну стабільність. Для України географічна орієнтація на Європу є ключовою: дипломатичне визнання існуючих кордонів з боку Польщі та використання «європейських стандартів» у відносинах стали життєво важливим «шляхом до Європи». Таким чином, суспільно-географічні підходи до відновлення України мають враховувати, що національна стійкість і успіх тісно пов'язані з культурною політикою, демографічною реконструкцією міських центрів та зовнішньополітичною стратегією, яка гарантує стабільність кордонів і інтеграцію з Європою.

В матеріалах (Екологічні наслідки війни в Україні..., 2022) ", можна виокремити релевантні аспекти, які розкривають світовий досвід і перспективи, важливі для регіонального відновлення в Україні: 1. *Потреба у відновленні та геополітичний вплив*: повномасштабна військова агресія Росії проти України є ключовим фактором, що спричинив найбільшу енергетичну кризу з 1970-х років, що призвело до сповільнення світового економічного зростання та високої інфляції; для України, як і для Європи, це вимагає негайних заходів для підвищення енергетичної безпеки та стійкості. 2. *Фіскальні та структурні політики для відновлення*: У контексті відновлення, критично важливим є перехід до цільової та тимчасової фіскальної підтримки вразливих груп населення та підприємств, щоб уникнути посилення інфляційного тиску та не збільшувати державний борг, тоді як структурні реформи (зокрема, інвестиції у навички та продуктивність) є необхідними для сталого та інклюзивного зростання в середньостроковій перспективі. 2. *Енергетична безпека та зелений перехід*: світовий досвід показує, що стратегії відновлення мають прискорювати перехід до чистих джерел енергії та технологій, оскільки це не лише відповідає цілям скорочення викидів, а й має вирішальне значення для диверсифікації енергопостачання та підвищення енергетичної безпеки. 3. *Світовий досвід фінансування відновлення*: Для регіонального відновлення важливе залучення міжнародної підтримки та інвестицій: приклад Європи показує, що плани Next Generation EU можуть підкріплювати інвестиції та прискорювати зелений перехід, а отримання Україною Фінансового інструменту швидкого фінансування МВФ (Rapid Financing Instrument) наприкінці 2022 року свідчить про міжнародну підтримку для подолання гострих платіжних труднощів. 3. *Географічні відмінності та ризики*: Різні регіони світу (та, відповідно, українські регіони) мають неоднаковий ступінь вразливості до енергетичних криз і геополітичних шоків; наприклад, Європа особливо сильно постраждала від високих цін на енергоносії, тоді як країни-експортери сировини (наприклад, США, Норвегія або Індонезія) отримують вигоду, що має бути враховано у суспільно-географічному плануванні відбудови та забезпечення стійкості регіонів.

Аналітика (Дослідження ініціатив відновлення..., 2023) відображає ранній етап формування системи відновлення в Україні (2022–2023), коли відсутність єдиного національного плану компенсувалася активністю громад і донорських структур. Дослідження цінне тим, що узагальнює різні ініціативи, карти донорів, визначає слабкі місця управління та роль громадянського суспільства.

Варто відзначити, що публікації останніх років конвергують навколо кількох консенсусних тез. По-перше, відбудова вже триває «під час війни», а не «після перемоги», отже методологія має враховувати високу невизначеність безпеки, що змінює пріоритети просторового планування та черговість інвестицій.

Разом із тим, аналіз джерел позначає прогалини, що відкривають поле для суспільно-географічних досліджень. Насамперед це брак узгодженої просторової типології територій відновлення (прифронтові, деокуповані, умовно безпечні, транзитні райони) з набором диференційованих інструментів політики; нестача міжмасштабних моделей (локальний—субрегіональний—національний рівні) для синхронізації проєктів; обмежена кількість лонгітюдних демографічних і соціально-просторових досліджень, що відслідковують динаміку повернення/осідання населення та трансформацію мережі послуг у часі; недостатня операціоналізація green recovery в стандартних процедурах планування (оцінка впливу, стандарти енергоефективності, екологічні критерії у відборі проєктів). Таким чином, сучасні дослідження і публікації формують каркас знань для регіонального відновлення: від констатації факту «відбудови під час війни» та множинності акторів — до перших спроб інституційної архітектури і зелених стандартів. Наступний крок — суспільно-географічна інтерналізація цих підходів через просторові типології, сценарне планування з урахуванням ризиків безпеки, інтегровані демографічні моделі повернення та ланцюги надання публічних послуг, що дозволить перевести розпорошені ініціативи у скоординовану просторову політику відновлення на національному та регіональному рівнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри зростаючу кількість досліджень у сфері регіонального відновлення, існують питання, що потребують подальшого опрацювання. Можемо віднести наступне: *недостатність просторових типологій територій, які зазнали руйнувань.* Потрібні класифікації за рівнем небезпеки, масштабом руйнувань, потенціалом відновлення; *обмежена інтеграція міжнародного досвіду у вітчизняні практики:* приклади Балкан, Лівану чи Косово часто аналізуються поверхово; *відсутність єдиної стратегії:* існуючі ініціативи відновлення мають фрагментарний характер, спостерігається слабка координація між центральною владою, громадами та донорами; *недооцінка ролі громадянського суспільства та місцевих ініціатив у формуванні нових моделей просторової організації;* *мала увага до соціокультурного виміру відновлення:* ідентичність, локальна пам'ять, відчуття приналежності залишаються поза центром досліджень, хоча вони впливають на повернення населення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз суспільно-географічних підходів до регіонального відновлення на основі узагальнення світового досвіду та вивчення українських перспектив. Для досягнення цієї мети поставлено завдання: визначити теоретико-методичні засади суспільно-географічного підходу до відновлення; охарактеризувати ключові моделі регіонального відновлення у світовій практиці; проаналізувати українські ініціативи відновлення з урахуванням просторової специфіки; виявити проблеми та виклики, що стоять перед українськими громадами; сформулювати пропозиції щодо удосконалення регіональної політики відновлення.

Табл. 1

Принципи відновлення території

Принцип	Характеристика
Просторового аналізу	врахування нерівномірності руйнувань, специфіки ландшафтів, транспортної доступності.
Людиноцентризму	пріоритет відновлення людського потенціалу, стимулювання повернення ВПО, створення умов для життя
Системності	посидання соціальних, економічних, культурних, екологічних чинників
Сталого розвитку	інтеграція екологічних принципів та зеленої економіки
Мульти суб'єктності	у відновленні мають брати участь держава, громади, міжнародні організації, бізнес і громадянське суспільство

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методичні засади суспільно-географічного підходу. Суспільна географія традиційно вивчає взаємодію суспільства і простору. У контексті відновлення територій важливими є такі принципи, представлені в таблиці 1.

Аналіз міжнародних кейсів демонструє ряд моделей, релевантних для України.

Стратегічні	Соціально-демографічні	Економічні	Екологічні	Інституційні
Перспективи				
Формування єдиного національного плану відновлення із просторовою типологією територій (умовно безпечні, прифронтові, деокуповані, зруйновані). Це дозволить уникнути фрагментарності політики та забезпечити цільове спрямування ресурсів.	Повернення внутрішньо переміщених осіб (ВПО): необхідно створювати умови для відновлення житла, соціальних послуг та робочих місць, щоб стимулювати репатріацію населення.	Локалізація економіки: стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу на місцевому рівні, використання внутрішніх ресурсів для відновлення.	Green recovery як наскрізний принцип: у всі проекти слід інтегрувати відновлювану енергетику, низьковуглецеві технології, природоорієнтовані рішення.	Посилення спроможності місцевих громад: навчання кадрів, створення центрів підтримки планування, розширення фінансової автономії.
Європейська інтеграція через відбудову: реалізація проектів має враховувати принципи Green Deal, політики згуртованості ЄС та практики децентралізації, що створює перспективу гармонізації українського простору з європейським.	Подолання демографічної кризи: потрібні спеціальні програми для молоді та сімей із дітьми (житлові програми, підтримка підприємців, доступ до освіти).	Підтримка інноваційних кластерів: розвиток технологічних парків, агропромислових та логістичних хабів у регіонах із високим потенціалом.	Ліквідація наслідків екоциду: розмінування, рекультивация земель, відновлення водних ресурсів і лісів.	Багаторівневе управління: забезпечення ефективної координації між урядом, регіональними структурами, громадами та міжнародними донорами.
Використання відновлення як інструменту модернізації: замість відтворення застарілих інфраструктурних моделей слід орієнтуватися на цифровізацію, енергоефективність і сталу мобільність.	Соціокультурна реабілітація: збереження історичної пам'яті, розвиток культурної інфраструктури, підтримка ідентичності громад як чинника стійкості та привабливості.	Диверсифікація джерел фінансування: окрім донорських коштів, слід розвивати механізми державно-приватного партнерства, залучати інвестиції діаспори та міжнародного бізнесу.	Інтеграція кліматичної політики у відновлення: зменшення вразливості регіонів до екстремальних погодних явищ.	Прозорість та цифрові інструменти: впровадження GIS-систем, електронних реєстрів руйнувань та відкритих платформ для моніторингу відновлення.

Рис. 1. Перспективи відновлення території

Світовий досвід післяконфліктного відновлення демонструє низку суспільно-географічних підходів, важливих для українських перспектив. Відновлення Західних Балкан (Хорватія, Боснія і Герцеговина, Косово) відбувалося через міжнародні програми (ЄС, UNDP) із фокусом на відбудові

інфраструктури та поверненні внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Уроки цих регіонів підкреслюють необхідність створення довгострокових інституцій та сприяння регіональній інтеграції, а не лише надання фінансової допомоги. Приклад Лівану: є реконструкція столиці Бейрута через приватно-державне партнерство, що, однак, несе небезпеку «олігархізації» відбудови, якщо контроль зосереджується у приватних структурах. Досвід Руанди після геноциду 1994 року акцентує, що відновлення можливе лише через глибоку соціальну інтеграцію, примирення громад та формування довіри між владою та громадянами. Масштабна допомога за Планом Маршалла в Німеччині засвідчила, що відбудова має поєднувати фінансові вливання та структурні реформи, що стосуються управління та ринків, забезпечуючи при цьому просторовий баланс розвитку. Для України критично важливим є уникнення фрагментарності відновлення, що стало проблемою Іраку через брак координації міжнародних донорів; тут потрібна єдина національна стратегія. Хорватія після війни 1991–1995 років показала, що відбудова може базуватися на секторальній спеціалізації регіонів, зокрема, на розвитку туризму як драйвера економіки. Таким чином, успішне регіональне відновлення вимагає комплексного підходу, що включає інституційні реформи, соціальну інтеграцію та модернізацію інфраструктури.

Отже, спільним для більшості країн є: необхідність стратегічного планування, залучення місцевих громад, поєднання швидкої відбудови з довгостроковим розвитком, використання відновлення як можливості модернізації.

Табл. 2.

Перспективи та пропозиції регіонального відновлення України

<i>Проблема</i>	<i>Перспектива</i>	<i>Пропозиція</i>
Відсутність єдиного плану відновлення	Формування Національної просторової стратегії	Розробити єдину стратегію з просторовою типологією територій (умовно безпечні, прифронтові, декуповані, зруйновані)
Нерівність громад за ресурсами та спроможністю	Справедливий розподіл ресурсів	Запровадити систему картування потреб і ресурсів громад (на базі GIS та відкритих даних)
Залежність від донорів	Диверсифікація джерел фінансування	Створити фонди розвитку громад, запровадити державно-приватне партнерство, залучати інвестиції діаспори
Демографічна криза, відтік молоді	Повернення ВПО та підтримка молоді	Запровадити житлові програми, підтримку підприємництва, освітні та соціальні ініціативи
Руйнування довкілля та екологічні ризики	Green recovery та кліматична стійкість	Інтегрувати зелені стандарти ЄС у всі проекти, реалізувати програми рекультивациі земель і відновлення водних ресурсів
Слабка інституційна спроможність місцевих органів влади	Посилення ролі громад	Навчання кадрів, створення центрів підтримки планування, розширення фінансової автономії
Недостатня координація між урядом, громадами та донорами	Ефективне багаторівневе управління	Створити механізми постійної координації, інтегрувати цифрові інструменти моніторингу
Втрата культурної інфраструктури та соціальної згуртованості	Соціокультурна реабілітація	Відновити заклади освіти, культури, медицини; підтримати локальні ініціативи зі збереження ідентичності

Україна вже має значний досвід відновлення, навіть попри триваючу війну. Останні дослідження демонструють таку картину. Громади виступають драйверами відновлення: органи місцевого самоврядування та громадські організації найшвидше реагують на виклики (ремонт житла, підтримка ВПО, створення робочих місць). Донорська залежність: більшість проєктів реалізуються завдяки фінансуванню міжнародних організацій, що створює ризик нерівності між громадами. Відсутність єдиного стратегічного центру: плани уряду часто залишаються

декларативними, що ускладнює координацію. Типологія територій: умовно безпечні, прифронтові, деокуповані та зруйновані громади потребують різних моделей відновлення. Роль громадянського суспільства: місцеві НУО відіграють ключову роль у соціальній та гуманітарній допомозі.

Таким чином зазначимо проблеми та виклики: *демографічна криза*: відтік молоді, старіння населення; *економічна вразливість*: зруйновані підприємства, високий рівень безробіття; *екологічні виклики*: мінування територій, руйнування гідроспоруд, забруднення земель; *інституційна слабкість*: громади часто не мають достатніх ресурсів та кадрів; *координаційні розриви* між урядом, донорами та місцевим рівнем. Відновлення України у післявоєнний період постає не лише як технічне відтворення зруйнованої інфраструктури, а й як *комплексний соціально-географічний процес*, що має визначати нові траєкторії просторового, економічного та культурного розвитку держави. Перспективи відновлення тісно пов'язані з можливістю інтеграції світового досвіду, ефективної координації багаторівневого управління та реалізації принципів сталості (рис. 1).

Таким чином, перспективи регіонального відновлення України (табл. 2) полягають не лише у фізичній реконструкції зруйнованих територій, а у формуванні нової соціально-просторової моделі, здатної забезпечити сталість, інклюзивність та європейську інтеграцію.

Розроблена нами схема (рис. 2) показує, що відновлення в Україні має багаторівневий характер: від центрального уряду до місцевих громад. Центральна влада зосереджена на макропроектах (енергетика, інфраструктура, бізнес), регіональна — на соціальних викликах (житло ВПО, психологічна підтримка), а громади — на базових потребах населення (робочі місця, дороги, послуги). Водночас ключовими проблемами залишаються відсутність єдиної національної стратегії, залежність від донорів та слабка координація між рівнями управління, що створює асиметрію у пріоритетах відновлення.

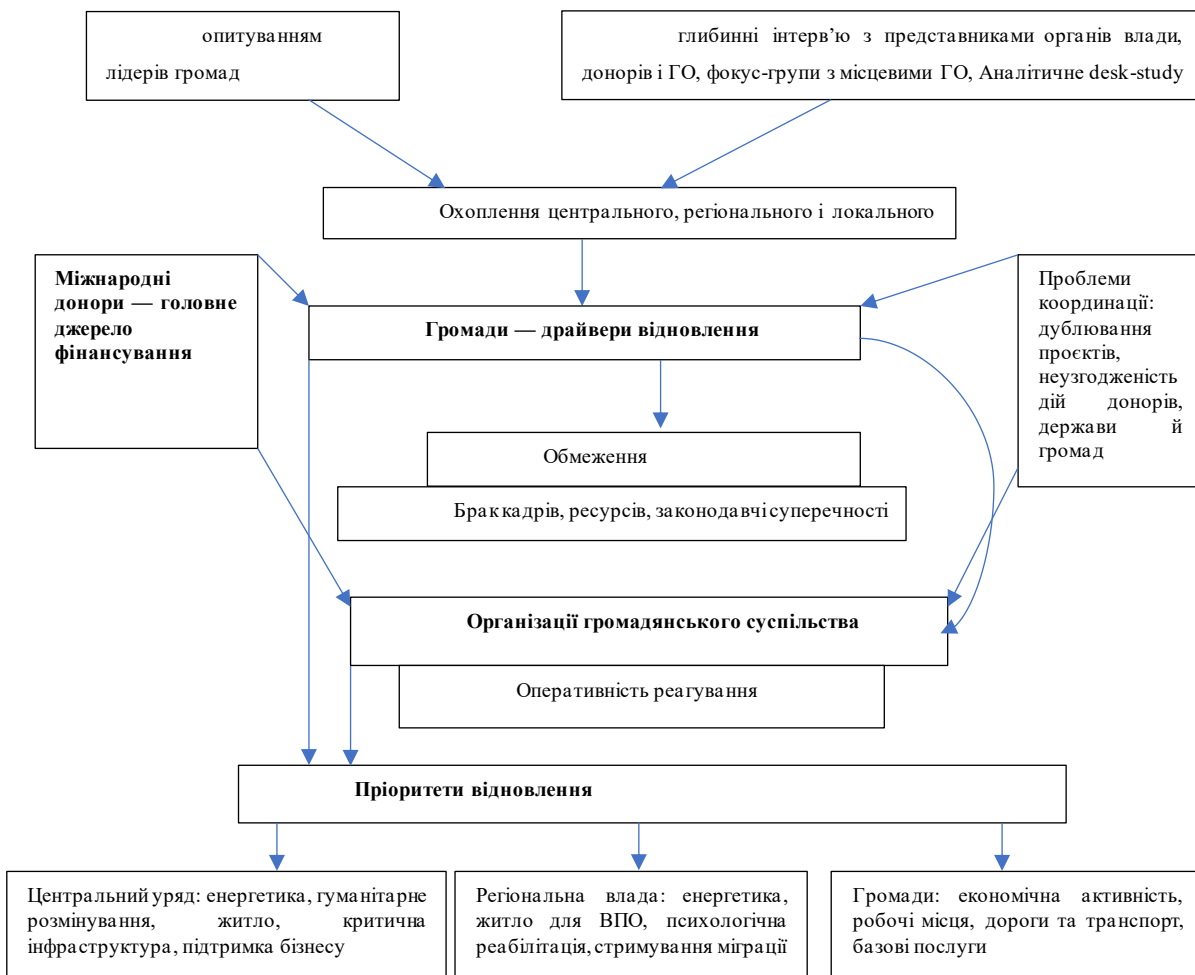

Рис. 2. Рівні управління та пріоритети регіонального відновлення в Україні

Суспільно-географічні підходи, пропонується кілька інноваційних для географії підходів: типологія громад за рівнем руйнувань і безпекових умов (умовно безпечні, прифронтові, деокуповані, зруйновані тощо). Це — просторово-функціональний інструмент для планування політики; просторова локалізація відновлення — акцент на використанні місцевих підприємств і ресурсів замість імпорту; необхідність GIS-систем і відкритих даних для картування руйнувань і планування проєктів; участь населення в плануванні як елемент просторової демократії.

Порівняння зі світовим досвідом, розставлені акценти, схожі до кейсів інших постконфліктних країн: необхідність децентралізованого, але координованого управління; баланс між швидким фізичним відновленням і довгостроковим соціально-економічним розвитком; важливість green recovery та інтеграції з європейськими цінностями (аналогічно підходам у Західних Балканах).

Українські перспективи: вироблення єдиної державної стратегії відновлення (з урахуванням локальних особливостей), посилення спроможності громад та ГО (інституційна підтримка, навчання, mentoring); зменшення бюрократії донорських програм і врахування інтересів «малих» громад. локалізація економіки та стимулювання малого бізнесу як бази для демографічного повернення; зелений курс як можливість модернізації та інтеграції з ЄС.

Висновки та пропозиції. Виходячи з аналізу суспільно-географічних підходів, відновлення України концептуалізується не лише як технічна реконструкція, а як комплексний соціально-географічний процес, що формує нові траєкторії просторового та економічного розвитку. Ключовий висновок полягає в тому, що відбудова вже триває «під час війни», що вимагає врахування високих безпекових ризиків та уникнення фрагментарності політики.

Стратегічно необхідне розроблення єдиної Національної просторової стратегії відновлення, яка має містити просторову типологію територій (прифронтові, деокуповані, умовно безпечні) для диференційованого спрямування ресурсів. Успіх залежить від ефективного багаторівневого управління та узгоджених дій уряду, донорів, бізнесу та громад.

Економічне відновлення вимагає переходу до інноваційно-орієнтованої моделі («build back better») та адаптації методології smart-спеціалізації. Соціально-демографічний фокус має бути на стимулюванні повернення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) через забезпечення житла, робочих місць та соціокультурну реабілітацію.

Важливим вектором є інтеграція зелених стандартів ЄС (Green Recovery) у всі інфраструктурні проєкти, що одночасно модернізує економіку та сприяє євроінтеграції.

Для забезпечення прозорості та врахування локальних потреб слід посилити спроможність місцевих громад (фінансова автономія, навчання кадрів) та залучити громадянське суспільство до планування і моніторингу

Пропозиції: розробити Національну просторову стратегію відновлення України із чіткими пріоритетами для різних типів територій; запровадити систему картування потреб і ресурсів громад (на базі відкритих даних та геоінформаційних технологій); створити механізми довгострокового фінансування відновлення, зокрема фонди розвитку громад та програми підтримки локального бізнесу; інтегрувати зелені стандарти ЄС у всі інфраструктурні проєкти, щоб відбудова стала кроком до євроінтеграції; посилити участь громадянського суспільства у плануванні та моніторингу відновлення як гарантію прозорості та врахування інтересів населення; розробити спеціальні програми для деокупованих територій, які мають найвищий рівень руйнувань і демографічної кризи; забезпечити комплексну соціокультурну політику: відновлення освітніх, культурних і медичних закладів, підтримка ініціатив, що сприяють формуванню локальної спільності.

Список використаних джерел

- Гібадуллін О. В., Косенко В. В. (2023). Теоретичні аспекти формування сталої системи промислового і кадрового відновлення в регіоні у повоєнний період. *Актуальні проблеми державного управління*, 2(63), 25–43. <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/23506>
- Гібадуллін О. В., Дунаєв І. В. (2023). На шляху до сталого промислового відновлення і розвитку України: Дослідження регіональних систем у воєнний період. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/380437455_Towards_a_Resilient_Industrial_Recovery_of_Ukraine_a_Study_of_Regional_Systems_in_Wartime
- Горохова Т., Фірстенко О., Чопик, Ю., Воїцицька, К., Петруха, Н. (2024). Стратегії післявоєнного економічного відновлення України в контексті Цілей сталого розвитку. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 5(1), e03350. <https://sdgsreview.org/LifestyleJournal/article/view/3350>
- Дослідження ініціатив відновлення в Україні. (2023). ISAR Ednannia https://ednannia.ua/images/A_study_of_recovery_initiatives_in_Ukraine.pdf

- Захарченко В. І. (2022). Restoration of Ukraine from the consequences of the war by means of neo-economy: Sectoral and spatial approaches. *Український географічний журнал*, (4), 23–36. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGZ_2022_04_1_4.pdf
- Калашнікова Т. (2024). Дослідження еволюції теорії резильєнтності у застосунку до територіальних систем. *Демографія та соціальна економіка*, 58(4), 65–78. <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/208>
- Мальчикова, Д. С., Пилипенко, І. О., Остапенко, П. О. (2025). Просторові та суспільні виклики відновлення деокупованих територій Херсонщини. *Український географічний журнал*, (2), 67–78. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/sites/default/files/UGJ_1561-4980_2025_2_67.pdf
- Маруняк С. О., Палеха Ю. М., & Криштоп Т. В. (2022). Планування просторового розвитку в умовах війни і відбудови: бачення для України. *Український географічний журнал*, (4). https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGZ_2022_04_1_3_0.pdf
- Олійник О., & Чижевський О. (2024). Принципи відновлення культурної спадщини в умовах післявоєнної реконструкції України. *Theory and Practice of Design*, (31), 53–60. <https://jml.nau.edu.ua/index.php/Design/article/view/18393>
- Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи «зеленої» реконструкції. (2022). Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД). https://www.oecd.org/en/publications/environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine-and-prospects-for-a-green-reconstruction_9e86d691-en.html
- Підоричева І. Ю. (2023). Інноваційні спільноти та їх можливості у відродженні постраждалих від війни українських територій на засадах стійкості й сталості. *Економіка України*, 10, 3–22. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001440215>
- Семененко О., Гаврилюк, І., Соломіцький О., Кліат Ю., Добровольський Ю., & Гетьман, А. (2025). Стратегія післявоєнного відновлення України: системна модель інтеграції економіки, управління та безпеки. *Social Development and Security*, 15(2), 12–19. <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/851>
- Снайдер Т. (2003). Відновлення націй: Польща, Україна, Литва, Білорусь, 1569–1999. Yale University Press.: https://shron1.chtyvo.org.ua/Timothy_David_Snyder/The_Reconstruction_of_Nations_Poland_Ukraine_Lithuania_Belarus_1569-1999_anhl.pdf
- Ткачук А., Третяк Ю. (2022). Відновлення України. Регіональний аспект. *ZN.UA*. <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>
- Шведа Н., Зіялик М., Джиджора Л., Оксентюк Б., & Гац, Л. (2024). Стратегія розвитку українських громад у післявоєнний період. *Salud, Ciencia y Tecnologia*. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/9872600.pdf>

References

- A study of recovery initiatives in Ukraine*. (2023). ISAR Ednannia. https://ednannia.ua/images/A_study_of_recovery_initiatives_in_Ukraine.pdf
- Gibadullin O. V., & Kosenko, V. V. (2023). Theoretical aspects of forming a sustainable system of industrial and personnel recovery in the region in the post-war period. *Actual Problems of Public Administration*, 2(63), 25–43. <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/23506>
- Gibadullin O. V., & Dunaiev, I. V. (2023). Towards resilient industrial recovery and development of Ukraine: A study of regional systems in wartime. *ResearchGate*. https://www.researchgate.net/publication/380437455_Towards_a_Resilient_Industrial_Recovery_of_Ukraine_a_Study_of_Regional_Systems_in_Wartime
- Gorokhova T., Firstenko, O., Chopyk, Y., Voitsitska, K., & Petrukha, N. (2024). Strategies for Ukraine's post-war economic recovery within the framework of Sustainable Development Goals. *Journal of Lifestyle and SDGs Review*, 5(1), e03350. <https://sdgsreview.org/LifestyleJournal/article/view/3350>
- Environmental impacts of the war in Ukraine and prospects for a green reconstruction. (2022). Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). https://www.oecd.org/en/publications/environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine-and-prospects-for-a-green-reconstruction_9e86d691-en.html
- Kalashnikova T. (2024). A study of the evolution of resilience theory applied to territorial systems. *Demography and Social Economy*, 58(4), 65–78. <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/208>
- Malchukova D. S., Pylypenko, I. O., & Ostapenko, P. O. (2025). Spatial and social challenges of recovery in the de-occupied territories of Kherson region. *Ukrainian Geographical Journal*, (2), 67–78. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/sites/default/files/UGJ_1561-4980_2025_2_67.pdf
- Maruniak Ye. O., Paleha, Yu. M., & Kryshchop, T. V. (2022). Spatial development planning in conditions of war and reconstruction: A vision for Ukraine. *Ukrainian Geographical Journal*, (4). https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGZ_2022_04_1_3_0.pdf
- Oliinyk, O., & Chyzhevskiy, O. (2024). Principles of restoration of cultural heritage in the conditions of post-war reconstruction of Ukraine. *Theory and Practice of Design*, (31), 53–60. <https://jml.nau.edu.ua/index.php/Design/article/view/18393>
- Pidorycheva, I. Yu. (2023). Innovative communities and their potential in the revival of war-affected Ukrainian territories on the principles of resilience and sustainability. *Ekonomika Ukrainy*, 10, 3–22. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001440215>
- Semenenko, O., Havryliuk, I., Solomitsky, O., Kliat, Y., Dobrovolskyi, Y., & Hetman, A. (2025). Ukraine's postwar recovery strategy: A systemic model for integrating economy, governance, and security. *Social Development and Security*, 15(2), 12–19. <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/851>
- Snyder, T. (2003). *The reconstruction of nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569–1999*. Yale University Press. https://shron1.chtyvo.org.ua/Timothy_David_Snyder/The_Reconstruction_of_Nations_Poland_Ukraine_Lithuania_Belarus_1569-1999_anhl.pdf
- Shveda, N., Ziailyk, M., Dzhydzhora, L., Oksentyuk, B., & Hats, L. (2024). Strategy for the development of Ukrainian communities in the post-war period. *Salud, Ciencia y Tecnologia*. <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/9872600.pdf>
- Tkachuk, A., & Tretiak, Yu. (2022, June 10). Recovery of Ukraine: Regional aspect. *ZN.UA*. <https://zn.ua/ukr/internal/vidnovlennja-ukrajini-rehionalnij-aspekt.html>
- Zakharchenko, V. I. (2022). Restoration of Ukraine from the consequences of the war by means of neo-economy: Sectoral and spatial approaches. *Ukrainian Geographical Journal*, (4), 23–36. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGZ_2022_04_1_4.pdf

Отримано редакцією журналу / Received: 03.09.25

Прорецензовано / Revised: 27.09.25

Схвалено до друку / Accepted: 12.10.25